

Милица Матијевић

338.48-6:7/8(497.11)

Библиотека „Димитрије Туцовић”, Лазаревац
milica.biblioteka@gmail.com

Наталија Ђуровић

Дечја културна географија, Лазаревац
natalija.lekic@gmail.com

Стручни чланак

ШЕТАМ И ПРИЧАМ – ЛЕКЦИЈЕ О ЗАВИЧАЈУ

Сажетак: Културни садржаји позиционирају се врло високо на лествици мотива и популарних облика активности на туристичким путовањима. Сектори културе и туризма све више почињу да сарађују кроз развој културног туризма. Тренд у развоју баштинског туризма је осмишљавање и презентација тематских туристичких рута. На тај начин повезују се сродни баштински субјекти и њихове дестинације, што доприноси интеркултуралности, популаризацији и умреженој заштити баштине. Значајна је улога библиотека у културном туризму. Библиотека има брижљиво осмишљене програме којима се представља туристима, али и локалном становништву, презентујући локалну културну баштину, чиме омогућава посетиоцима активно учествовање у културним збивањима и даје могућност за креативно самоизражавање. У овом раду биће представљени програми културних рута које је осмислило удружење „Дечја културна географија”, у сарадњи са институцијама културе у неколико градова региона. Најрепрезентативнији пројекат је „Шетам и причам: траговима Колубарске битке”, који је реализован у сарадњи са Библиотеком „Димитрије Туцовић” у Лазаревцу.

Кључне речи: културни туризам, културне туристичке руте, библиотеке, образовни туризам, развој публице, Дечја културна географија, Шетам и причам.

Увод

Овај рад бави се сарадњом цивилног сектора са установама културе, образовања и локалне самоуправе, у мисији приближавања културне баштине најмлађима, као и њиховом улогом у креирању и презентовању туристичке понуде и производа који нуде

ново „читање града”. Цео свет је мобилан и то има глобалне раз- мере. Масовни туризам је уско повезан са процесом глобализације, која има негативне последице на локални културни идентитет. С друге стране, специфичност локације је оно што дестинацију чини туристички атрактивном. Свака дестинација по нечему је јединствена и препознатљива, како за своје житеље тако и за госте.

Културни туризам веома је распрострањена врста тури- стичког промета. Његову основу чини задовољавање културне потребе различитих врста. Крај 20. века обележио је прогреси- ван раст културног туризма у свету, са тенденцијом да буде још убрзанији. Истовремено, дешавају се процеси демократизације културе и њеног све већег степена приближавања свакодневном животу.¹ Сектори културе и туризма, који су се развијали неза- висно, све више почињу да сарађују, на обострану корист, кроз развој културног туризма.

Културни туризам

У најопштијем смислу појам културног туризма односи се на путовања која укључују посету туристичким атракцијама. Овакво одређење појма карактерисало је његове ране фазе раз- воја, а данас се сматра селективним јер искључује духовну димен- зију културе. Културни туризам је феномен који интегрише мате- ријалне и нематеријалне димензије културе.

Облици испољавања врло су различити, а заједничко им је да имају елементе и културе и туризма. Без претензија да буду сложени по неком редоследу или да буду строго разгра- ничени, у облике испољавања би требало уврстити: обиласке и разгледања споменика културе, сценске представе (позориште, опера, балет, концерти), изложбе ликовних уметности (сли- карство, вајарство, примењена уметност), културно-забавне манифестације, фестивале са приказом културних остварења, посете музејима и галеријама, кружна туристичка путовања, у којима доминирају културни садржаји, без обзира на дужину путовања, смотре и манифестације фолклорних вредности, градски, сеоски, етно, конгресни, религијски туризам. Тако

1 Добраца Јовичић, *Увод у туризмологију* (Београд: Тон ПЛУС, 2008), 16.

се културно-историјски и споменички туризам директно прикључују културном туризму у ширем смислу.²

Бројни и разноврсни приступи у дефинисању указују да је културни туризам изузетно широк појам, који је готово немогуће дефинисати само са једног аспекта. Зато је овај појам постао кровни термин за веома широк спектар различитих активности, које укључују уметнички, историјски, археолошки и етно-туризам, па и рекреативни и хоби-туризам, као и низ других који постају рукавци све шире схваћеног појма.

Промене које су се десиле у светској економији 70-тих година 20. века, снажно су утицале на трансформацију туристичких токова, пре свега у квалитативном погледу. Због друштвено-економских и техничко-технолошких промена туризам се трансформише из масовног једноличног у хуманији туризам, који је више окренут појединцу. Јавља се нови тип туристе кога на путовање покреће жеља за новим искуством, образовањем и активним одмором.

Културни туризам развијао се као начин стицања индивидуалних искустава, која се могу користити за креирање наратива или пружање сирових материјала о себи. У потрази за искуством туристи траже аутентичност. Развијена мрежа институција културе у Србији, које својим програмима доприносе развоју културе, значајан су потенцијал културног туризма, али оне нису на адекватан начин укључене у туристичку понуду. Један од кључних проблема је што нису тржишно оријентисане, па њихов менаџмент не препознаје туризам као шансу за унапређење пословања. Последица тога је и недовољно развијен маркетинг у институцијама. Значајан фактор у развијању културног туризма чиниле би промене у пословању институција културе. Суочене са смањивањем буџета, неопходно је да активирају менаџмент и маркетинг и прилагоде пословање, настојећи да се позиционирају као партнери у пословном амбијенту туризма.³

2 Vladimir Krivošejev i Biljana Rabasović, *Uvod u turizam* (Valjevo: Udruženje domaćina Valjevo, 2020), 143.

3 Милица Магијевић, „Правац Лазаревац”, у *Библиотеке и културни туризам: зборник радова стручној скупи Библиотеке и културни туризам, Краљево, 6. 7. и 8. октобар 2021*, уредник Катарина Јаблановић (Краљево: Народна

Културне туристичке руте

Један од савремених трендова у развоју туризма, поготову баштинског туризма, везан је за осмишљавање и презентацију „упакованих” туристичких производа, какве представљају специјализоване тематске туристичке руте (културне руте, пут културе, пут наслеђа), односно циљано путовање осмишљено ради обиласка различитих, али сродних баштинских субјеката, међусобно повезаних истим или сличним темама и контекстима, који дају смисао целокупном путовању. На тај начин доприноси се повезивању сродних баштинских субјеката и њихових дестинација, али и њиховом развоју. То доприноси и развоју интеркултуралности, ширењу сазнања и популаризацији, као и умреженој заштити баштине.

Обилазак атракција културног туризма најчешће није стриктно везан за годишња доба и кратку сезону и, у великом броју случајева, његово коришћење није условљено временским приликама. Културни туризам је појава која омогућава да места која нису искључиво туристичка и немају туристичка кретања током читаве године могу да креирају туристичку понуду, захваљујући својим културним и уметничким потенцијалима.

Да би једна туристичка рута била успешна, неопходно је да испуни следеће услове:

- тематизираност, односно јасно одређивање њене теме, како би се лакше позиционирала у свести потенцијалних путника, препознала и брендирала;
- постојање већег броја тематских атракција, али и појединих нетематских, за конкретну руту секундарних атракција;
- развијеност туристичке инфраструктуре која повезује све тематске атракције на рути;
- развијеност система мапирања и информативног означавања пута;
- добро осмишљен систем комуникација са посетиоцима дуж целе руте;

библиотека „Стефан Првовенчани”; Врњачка бања: Народна библиотека „Др Душан Радић”, 2021), 558.

- институционализовану менаџерску и маркетиншку повезаност свих атракција, путем формирања кластера, удружења и сл.⁴

Библиотеке и културни туризам

Већина истраживања у туризму не препознаје библиотеке као места које туристи посећују током боравка на појединим дестинацијама. Библиотеке су установе непрофитног сектора, па се критеријуми материјалне мерљивости, које спроводи савремено друштво, не могу применити на њих, те стога њихова улога у туризму није адекватно валоризирана. Такође, улога и допринос библиотека у развоју туризма недовољно је истражена. Бројни су примери доприноса библиотека у развоју туризма због својих основних функција, а то су информациона, образовна и културна. У домаћој и страниј стручној периодици може се наћи велики број радова који реферирају на ову тему и наводе бројне примере како библиотеке раде на промоцији домаће културне баштине и нуде ресурсе који укључују фонд и збирке, простор, програме, изложбе, дигиталне садржаје, веб-странице.

Народна библиотека „Стефан Првовенчани” Краљево и Народна библиотека „Др Душан Радић” Врњачка Бања су, 2021. године, организовали стручни скуп „Жички сабор библиотекара 2021”. Зборник радова „Библиотеке и културни туризам”, који је објављен уз помоћ Министарства културе и информисања Републике Србије, Града Краљева и Општине Врњачка Бања, садржи 42 рада. Публикација указује да је значајна улога библиотека у културном туризму, јер је библиотека установа која има брижљиво осмишљене програме којима се жели представити туристима, али и локалном становништву. Библиотеке организују разне врсте трибина, изложбе, концерте, позоришне представе у сарадњи са другим установама, организацијама и појединцима (уметницима, културним менаџерима). На тај начин запослени у библиотекама, са једне стране презентују локалну културну баштину, а са друге омогућавају посетиоцима активно учествовање у културним збивањима и пружају прилику за креативно самоизражавање.

4 Vladimir Krivošejev i Biljana Rabasović, *Uvod u turizam* (Valjevo: Udruženje domaćina Valjevo, 2020), 148.

Туристичку понуду не чине само презентована грађа и догађаји, који се организују у библиотекама, већ и сама зграда, односно локација на којој се библиотека налази. Врло често и она може бити туристичка атракција. Улога завичајне збирке у културном туризму веома је значајна јер је она богатство сваке библиотеке и у сваком смислу обогаћује културно-туристичку понуду. Завичајна збирка је чувар културне баштине, приближава нам културу и помаже у упознавању локалитета заједнице.⁵

Треба истаћи и значај сувенира као средства комуникације у раду библиотека. Комуникација путем сувенира одавно је присутна у свету музеја. Понуда не служи само за додатни профит, већ повећава њихову видљивост. Вредност је у њиховој социјалној компоненти и емоционалној повезаности са доживљеним искуством. Могуће је као сувенир понудити декоративне предмете, практичне (оловке, мајице, торбе за књиге...). Бројни су примери у свету креативних понуда из библиотека.

Образовни туризам

Образовни туризам подразумева туристичка путовања ради активног учења и проучавања специфичних тема везаних за дестинацију. Она се предузимају без обзира да ли је реч о редовном формалном или неформалном проширивању знања по принципима перманентне едукације. Ова врста туризма, нажалост, не развија се довољно брзо због проблема који су општи у области сарадње туризма и културе, а то су централизација и бирократизација поступака, као и површно знање локалне заједнице о сопственој културној баштини, па се она не схвата као туристички ресурс. Стога је неопходно подићи ниво освештености и знања о локалној баштини и осмишљавати програме који ће допринети разумевању значаја и вредности културног туризма.

5 *Библиотеке и културни туризам: зборник радова стручној скупи Библиотеке и културни туризам*, Краљево, 6, 7. и 8. октобар 2021, уредник Катарина Јаблановић (Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”; Врњачка бања: Народна библиотека „Др Душан Радић”, 2021).

Дечја културна географија: „Шетам и причам”

Пројекат „Шетам и причам” Удружења „Дечја културна географија” из Лазаревца заснива се на идеји представљања и приближавања локалног културног и споменичког наслеђа деци и породицама. Ови програми креирани су као културне руте, у којима је акценат на радости истраживања, кретања и повезивања са члановима породице, односно групе који у едукативној шетњи учествују.

„Шетам и причам”: четири града, четири искуства

Пројекат „Шетам и причам” реализован је у четири града у сарадњи са установама културе и школама, а уз финансијску подршку локалних самоуправа. Од 2021. године „Дечја културна географија” реализовала је четири едукативне шетње: у Лазаревцу, Ваљеву, Панчеву и Котору.

Програм „Шетам и причам: траговима Колубарске битке”⁶ реализован је у сарадњи са библиотеком „Димитрије Туцовић” у Лазаревцу. Прва едукативна шетња осмишљена је са жељом да деца из Лазаревца упознају боље свој град. На рути која је названа „Траговима Колубарске битке” мапирани су најзначајнији споменици у граду, који чувају успомену на највећу битку из Првог светског рата: Библиотека „Димитрије Туцовић”, Споменик српском ратнику, Предах ратника, Црква Светог Димитрија са спомен-костурницом, Старо војничко гробље, споменик Димитрију Туцовићу на брду Враче. Сарадник на пројекту била је Светлана Новичић, професор историје у ОШ „Кнез Лазар” у Лазаревцу, која је консултована у вези са мапираним локацијама и видео материјалом за реализацију пројекта.

Удаљеност локација и њихов положај у граду утицали су на крајњи изглед руте: Библиотека – Споменик српском ратнику – Предах ратника – Црква са спомен-костурницом. Остала важна места налазе се на мапи, са сугестијама да деца започето истраживање могу и треба да наставе самостално или са родитељима.

⁶ Дечја културна географија, „Шетам и причам: Траговима Колубарске битке”, Дечја културна географија, <https://decimeter.rs/post-4/> (преузето 3. 6. 2023).

Ова културно-туристичка шетња уврштена је у манифестацију Дани Колубарске битке.

„Шетам и причам: Ваљево”, програм о историји, култури и наслеђу Ваљева, организован је у сарадњи са Народним музејом Ваљево.⁷ Током ове шетње, обишли смо Кулу Ненадовића, споменик Проти Матеји, Муселимов конак, Народни музеј Ваљево и споменике војводи Живојину Мишићу и Десанки Максимовић. Креативни изазов био је проналажење појмова из мапе: сабља Проте Матеје, породично стабло Ненадовића, чајник Проте Матеје, џепни сат Живојина Мишића, познавање стихова Десанке Максимовић...

По узору на едукативне шетње у Лазаревцу и Ваљеву остварена је сарадња са фестивалом БУДИ у Панчеву, чији је организатор Културни центар Панчева. Програмом „Шетам и причам: осветлимо Панчево”, дечја културна мапа осветлила је одабрана значајна места у овом граду (Народни музеј који чува *Сеоду Срба* Паје Јовановић, Вајфертову пивару и чувене светионике на Тамишу).

Као део пратећег програма 31. Которског фестивала позоришта за дјецу 2023. године реализован је програм „Шетам и причам: кроз лавиринт Которског фестивала”. Током шетње од Летње позорнице Старог града до Градске библиотеке Котор, обишли смо одабране фестивалске инсталације и Поморски музеј. Овај програм симболички је повезао позориште и књижевност, а на путу до добрих књига, поред сваке инсталације разговарали смо о одабраним књижевним насловима и позоришним елементима.

Свака од понуђених културно-туристичких рута има своју мапу, која различитим задацима на локацијама, предвиђеним за посету, подстиче учеснике да самостално истражују. Мапа је стилизована као цртеж, што је чини допадљивом најмлађој публици. Пратећи смернице за даље истраживање, они често и након програма понављају шетњу и додатно истражују породичну и локалну историју и културу.

7 Исто.

Закључак

Сваки град има нешто специфично, што нигде другде не постоји. Питање је како ће то нешто привући житеље и туристе и како тим добром руководити да би оно што дуже било атрактивно. Модел одлучивања о путовању и обиласку културних знаменитости заснива се на количини мотивације, потребама и жељама појединаца. Причајући причу о одрживости културног туризма и пројекту „Шетам и причам”, који је окренут пре свега деци и породицама, покушали смо да дамо пример од чега кренути и шта треба радити да се активирају вредности и садржаји који представљају културна и туристичка добра једног места. Пројекат културног туризма „Шетам и причам” и његово ширење ка различитим срединама и врстама публике показује да је могуће, са идејом и добром мрежом сарадника, реализовати јасан и атрактиван програм.

Литература:

1. *Библиотеке и културни туризам: зборник радова савременог скупља Библиотеке и културни туризам, Краљево, б. 7. и 8. октобар 2021.* Уредник Катарина Јаблановић. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”; Врњачка бања: Народна библиотека „Др Душан Радић”, 2021.
2. Дечја културна географија. „Шетам и причам: Траговима Колубарске битке”. Дечја културна географија. <https://decimeter.rs/post-4/> (преузето 3. 6. 2023).
3. Дечја културна географија. „Шетам и причам: Ваљево”. Дечја културна географија. <https://decimeter.rs/post-3-2/> (преузето 3. 6. 2023).
4. Јовичић, Добрица. *Увод у туризмологију*. Београд: Тон ПЛУС, 2008.
5. Krivošević, Vladimir i Biljana Rabasović. *Uvod u turizam sa osnovama ruralnog turizma*. Valjevo: Udruženje domaćina Valjevo, 2020.

Walking and Talking – Lessons about Hometown

Summary: Cultural programmes are extremely highly positioned on the list of motives and popular sorts of activities when travelling. The sectors of culture and tourism tend to cooperate more following the development of cultural tourism. The trend in the development of heritage tourism is the design and presentation of themed tourist routes. Thus, the related heritage subjects and their destinations are connected, which contributes to their advancement, as well as to the interculturalism, popularization, and networked protection of heritage. The role of libraries is significant in cultural tourism. Through its carefully designed programmes, the library wants to present itself to both tourists and the locals. It presents the local cultural heritage, enabling the visitors to actively participate in cultural events and giving them the opportunity to creatively express themselves. This paper focuses on the programmes of cultural routes designed by the “Children’s Cultural Geography” association in collaboration with cultural institutions in several cities of the region. The most representative project is Walking and Talking – On the Path of the Battle of Kolubara, which was realized in cooperation with the library in Lazarevac.

Keywords: cultural tourism, cultural tourist routes, libraries, educational tourism, audience development, Children's Cultural Geography, Walking and Talking.

Примљен рукојис 28. 6. 2023.

Исправке рукојиса 8. 9. 2023.

Прихваћен за објављивање 15. 9. 2023.